

СЕКЦІЯ 8 ІСТОРИЧНА НАУКА У СТРИМІ ХХІ СТОЛІТТЯ

Піддубна Ольга

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ДОЛІ ЖІНОК ПРИВІЛЕЙОВАНИХ СТАНІВ УКРАЇНИ XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТ.: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ВИМІР

Ключові слова: дружини гетьманів, аристократія, історія України, Гетьманичина.

Keywords: Hetman wives, aristocracy, history of Ukraine, Hetmanate.

Жіноча історія – одна з найцікавіших та найбільш перспективних тем для дослідження, оскільки часто традиційні історики не достатньо уваги приділяли цій темі. Аналіз історіографії щодо життєвих практик жінок аристократичного походження дасть змогу визначити ступінь дослідженості теми, ідентифікувати важливих авторів та їх праці, а також виявити прогалини й окреслити перспективи подальших розвідок.

Можна виділити три етапи дослідження: імперський, радянський (еміграційний) та сучасний. В імперському періоді можна виділити працю Д. Мордовцева «Російські жінки Нового часу» [12, с. 76–89]. В цьому дослідженні історик присвятив увагу Анастасії Скоропадській. Крім нього, гетьманші присвятила статтю М. Марина [10, с. 534–550].

У період радянської окупації жінки аристократичного походження привертати увагу передусім українців, які перебували в еміграції. Досліджувала питання жіночої долі XVIII – початку XIX ст. відома історикиня Н. Полонська-Василенко. Дослідниця висвітлювала життя і діяльність Марії Мазепиної, торкнулася постаті дружини Івана Мазепи – Ганни Половець. Не оминула увагою і дружину Пилипа Орлика – Ганну Герциківну. Критично поданий портрет дружини Івана Скоропадського – Анастасії. Також висвітлена постать Наталки Розумихи, родоначальниці Розумовських [15, с. 91–104].

Відомий історик та антрополог С. Сегеда написав книгу «Видатні жінки української історії. Книга 1. X–XVIII століття». У цьому дослідженні він присвятив розділи Марині Мазепиній, Мотроні Кочубеївні, яка була коханою Івана Мазепи, Анастасії Скоропадській та Наталі Розумовській [19, с. 212–251].

Також варто згадати дослідницю О. Ільченко. Історикиня розглядала благодійну діяльність Марини Мокієвської-Мазепи, Анастасії Скоропадської, Наталії Розумовської, Наталії Долгорукої, які зробили значний внесок у культурне та духовне життя країни [4–7].

Дослідники торкалися теми благодійництва. Так, О. Прокоп'юк проаналізувала жінок-вкладниць київських монастирів у XVIII ст. та жертводавців Софії Київської. Частину пожертв давали вихідці з аристократичних родин [17, с. 74–84; 1, с. 117–126].

Дослідженням питань жіноцтва також займався сучасний український історик Ю. Мицик. У статті «Маєтності Анастасії Скоропадської на Крелевеччині»

дослідник на основі архівних документів проаналізував становище гетьманші та її особисте життя. Архівні документи свідчать про її значні володіння на Кролевеччині та численні майнові угоди [11, с. 129–135].

І. Кривошея у статті «Історія козацько-старшинської родини XVIII ст. крізь документи: тестаменти Марковичів» проаналізувала заповіти Анастасії Скоропадської та Катерини Томарівни, дружини бунчукового товариша Федора Марковича [21, с. 77–87].

До неординарної постаті Анастасії Скоропадської звертався й О. Гуржій. Він написав статтю «Іван носить плахту, а Настя – булаву? Суспільно-політичний портрет елітної жінки першої третини XVIII ст.», де подав біографію гетьманші. Також до біографії цієї постаті зверталася і Т. Лебединська.

Варто також згадати дослідницю О. Поцулко, яка у своїй статті висвітлила постать Марії Магдалини Мазепиній. На думку авторки, мати Івана Мазепи була «сірим кардиналом», активно підтримувала сина та відіграла важливу роль у розвитку української культури та духовності кінця XVII – початку XVIII ст. [3, с. 219–230].

Про родину Кочубея писала науковиця М. Герасько. Вона коротко простежила біографії Марії, Анни, Катерини, Мотрони та Парасковії Кочубей [2, с. 129–136]. До того ж Н. Гаврилишина займалася аналізом ролі жінок у родині Василя Кочубея, насамперед діяльності Любові Кочубей та її дочок. Внесок статті полягає у першому системному аналізі жінок із цієї сім'ї, їх шлюбних стратегій і ролі у поверненні земель, які відібрані за наказом Петра I [1, с. 17–25]. Про романтичні стосунки Івана Мазепи і Мотрі Кочубей, які вже стали легендарними, писали С. Павленко [13] і російська дослідниця Т. Таїрова-Яковлева [20, с. 99–104].

Отже, долі жінок привілейованих станів України XVIII – початку XIX ст. не оминають уваги дослідників. Найбільш плідним виявився сучасний етап дослідження. Вчені особливо акцентують на активності дружин гетьманів та їх благодійності і впливі на політичний порядок. Улюбленицею дослідників є Анастасія Скоропадська та Мотря Кочубей.

Джерела та література

1. Гаврилишина Н. Роль жінки в сімейній історії козацько-старшинського роду Кочубейв (II половина XVII–XVIII ст.). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Історія»*. 2021. № 38. С. 17–25.
2. Герасько М. О. Родина генерального судді В. Л. Кочубея. *Сіверщина в історії України*. 2019. № 12. С. 129–136.
3. Гуржій О. «Іван носить плахту, а Настя – булаву»? Суспільно-політичний портрет елітної жінки першої третини XVIII ст. *Соціум: Альманах соціальної історії*. 2002. № 1. С. 219–230.
4. Ільченко О. Особливості жіночої благодійності в освітній галузі України XVII – останньої чверті XVIII ст. *Педагогічні науки*. 2017. № 68. С. 113–124.
5. Ільченко О. Передумови формування благодійної діяльності жінок в освіті України (XVII – 70 рр. XVIII ст.). *Педагогічні науки*. 2012. № 55. С. 116–123.
6. Ільченко О. Рушійні сили розвитку благодійної діяльності жінок в освітній галузі України (XVII – 70-і рр. XVIII ст.). *Педагогічні науки*. 2012. № 3. С. 89–95.
7. Ільченко О. Сучасна оцінка історико-педагогічного досвіду благодійної діяльності жінок в освіті України. *Педагогічні науки*. 2013. № 2. С. 94–101.

8. Кривошея І. Історія козацько-старшинської родини XVIII ст. крізь документи: тести Марковичів. *Echa Przeszłości*. 2023. № 1. С. 77–87.
9. Лебединська Т. Гетьманша в стані «собірателей»: (Настя Скоропадська). *Українська культура*. 1994. С. 10–11.
10. Марина М. Гетманша Скоропадская, урожденная Анастасия Маркова Маркович (1667–1729). *Исторический вестник*. 1911. Т. 8. С. 534–550.
11. Мицик Ю. Маєтності Анастасії Скоропадської на Крелевеччині. *Київські історичні студії*. 2017. № 1(4). С. 129–135.
12. Мордовцев Д. Л. Русские женщины Нового времени. Биографические очерки из русской истории. Женщины первой половины XVIII века. СПб, 1874. 383 с.
13. Павленко С. Кохання гетьмана Мазепи. Чернівці: ПП «Вид-во “Русь”», 2008. 112 с.
14. Піддубна О. Жінки у суспільно-політичному житті Гетьманщини. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2022. № 14(2). С. 51–54.
15. Полонська-Василенко Н. Видатні жінки України. Мюнхен: Trident Press Ltd., 1969. 160 с.
16. Поцулко О. А. Марія Магдалина Мазепина – «Сирій кардинал» гетьмана Івана Мазепи (до 400-річчя з дня народження). The 6th International scientific and practical conference «Modern research in science and education». 2024. С. 348–358.
17. Прокоп'юк О. Б. Жінки-вкладниці київських монастирів за різними описами XVIII ст.: соціальний склад та гендерні особливості. *Історія релігій в Україні*. 2021. № 31. С. 74–84.
18. Прокоп'юк О. Б. Соціальний склад жертводавців Софії Київської (за різними описами 1740 та 1750 рр.). *Історія релігій в Україні*. 2020. № 30. С. 117–126.
19. Сегеда С. Видатні жінки української історії. Книга 1. X–XVIII століття. Балтія-Друк, 2020. 264 с.
20. Таїрова-Яковлева Т. Г. Мотря Кочубей і її роман з гетьманом Іваном Мазепою. *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*. 2007. № 1–2. С. 99–104.
21. Кривошея І. Історія козацько-старшинської родини XVIII ст. крізь документи: тести Марковичів. *Echa Przeszłości*. 2023. № 1. С. 77–87.

Шатковський Денис

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ІСТОРІОГРАФІЯ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ МИКОЛИ БИТИНСЬКОГО

Ключові слова: Історіографія, Микола Битинський, геральдика, символіка, національна ідентичність.

Keywords: Historiography, Mykola Bytynskyi, heraldry, symbolism, national identity.

Микола Битинський (1893–1972) – видатний український геральдист, мистецтвознавець, поет, педагог і публіцист, який зробив значний внесок у розвиток національної символіки, культури та освіти. Його багатогранна діяльність стала об'єктом численних досліджень, кожне з яких висвітлює різні аспекти його життя та творчості. У цій статті представлено аналіз основних праць, що входять до історіографії Битинського, із зазначенням ключових напрямів та акцентів у дослідженнях.

Праця Ю. Горбач є важливим джерелом для розуміння ідейного та інтелектуального оточення Миколи Битинського. Листування між Битинським та митрополитом Іларіоном (Іваном Огієнком) демонструє його зацікавлення проблема-